

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 6 Haziran 2022

Gönderim Tarihi: 23 Mayıs 2022
Yayımlanma Tarihi: 15 Haziran 2022

Atf Künyesi: Açar, Y. (2022). Temur Ağa Eş Ürünlerinin (Varyantlarının) Müzikal Açından İncelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 97-121.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1120375>

TEMUR AĞA EŞ ÜRÜNLERİNİN (VARYANTLARININ) MÜZİKAL AÇIDAN İNCELENMESİ

Yakup AÇAR*

Öz

Bu çalışmanın amacı Türk kültürünün zengin müzik ve halk oyunları yapısı içerisinde yaygın bir şekilde icra edilen Temur Ağa oyununun ezgisel yapısını incelemektir. Belgesel tarama yöntemi ile var olan kayıt ve belgeler incelenmiş ve Temur Ağa oyununun ülkemizin 32 ilinde icra edildiği tespit edilmiştir. Elde edilen belge, ses ve görüntü kaynakları ışığında bu iller içerisinde 22 ilin notasına ulaşılmış, icra edildiği belirtilen 10 ilin ise herhangi bir nota, ses-görüntü ve kaynak kişisine ulaşılamamıştır. Tespit edilen eş ürünler ezgi ve usul açılarından incelenmiştir. Ezgisel olarak çeşitli illere göre değişkenlik gösteren bu eş ürünlerin cümle yapıları, farklılık ve benzerlik gösteren motif ve kalıpları, ses genişliği ve perde kullanım sıklıkları analiz edilmiştir. Yapılan ezgisel analizde; eş ürünlerin bir ve iki cümleden oluşan türleri olduğu, ses genişliği açısından en fazla 8 ses genişliğinde olduğu, perde kullanım sıklığı açısından ise sırasıyla en fazla Re, Mi ve Do perdelerinin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Makamsal olarak bir cümleli eş ürünler Hüseyini ekseninde, iki cümleli eş ürünlerin ise birinci cümlesi Hüseyini, ikinci cümlesi ise Uşşak eksenli olduğu tespit edilmiştir. Usul analizinde ise eş ürünlerin tamamının Ana usulde olduğu, 6 eş ürününde usul geçkisinin yapıldığı ve bu geçkilerin yine Ana usulün üçerli haliyle yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Usul geçkisi yapılan bölümün eserin hoplatma bölümünü oluşturduğu ve hızlanılması gereken bölüm olduğu görülmüştür. Metronom açısından ise eserlerin en fazla Andante (yavaşça) icra edildiği, bunun dışından Allegro (hızlı) ve Allegretto (orta derecede hızlı) icra edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Temur Ağa, Eş Ürünler, Ezgi, Usul, Analiz.

A Musical Analysis of Temur Ağa Variants

Abstract

The aim of this study is to explore the melodic structure of Temur Ağa dance, which is widely performed within the plentiful musical and folk dance structure of Turkish culture. With the documentary scanning method, existing records and documents were examined and it was determined that Temur Ağa dance was performed in 32 provinces of our country. In line with the documents, audio, and video sources obtained, the scores of 22 provinces within these provinces were reached, and any note, sound-image, and resource person could not be reached in the 10 provinces stated to be performed. The detected variants were examined in respect of melody and tempo. The sentence structures of the variants that vary melodiously conforming to various cities, the motifs and patterns that show differences and similarities, the sound width, and the frequency of sound usage were analyzed. In the melodic analysis; It has been concluded that the variants consist of one and two sentences, they have a

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Kars/Türkiye.
E-Posta: yakupacar8@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8682-6396>.

maximum of 8 voice widths in terms of voice width, and Re, Mi and Do voices are used the most in terms of voice frequency, respectively. In terms of modality, it has been determined that the one-sentence variants are on the Hüseyni axis, while the first sentence of the two-sentence variants is Hüseyni and the second sentence is Uşşak. In the rhythm analysis, it was concluded that all of the variants were in the basic rhythm, rhythm transitions were made in 6 variants, and these transitions were made in triples of the basic rhythm. It has been seen that the part with the rhythm transition constitutes the “hoplatma” part of the work and it is the part that needs to be accelerated. In terms of the metronome, it has been concluded that the works are mostly performed Andante (slowly), while Allegro (fast) and Allegretto (moderately fast) are performed.

Keywords: Temur Ağa, Variants, Melody, Rhythm, Analysis.

Giriş

Türkler, Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan göç serüveninde geçtiği her coğrafyada kültürel etkileşim yaşamış, geçmişin emanetleriyle karşılaştıkları yeni kültür dinamiklerini harmanlamış ve zengin bir kültür zemini oluşturmuştur. Anadolu topraklarının hemen her köşesinde icra edilen halk müzikleri ve oyunları, şüphesiz Türk kültürü içerisinde hatırı sayılır bir alanı doldurmuştur. Bu müzik ve oyun kültürüne eşlik eden çalgı türleri ve icra teknikleri, kıyafetler, figürlerdeki mesaj vb. tüm olgular göz önünde bulundurulduğunda, Türk toplumunun bu kültür öğelerine verdiği emeği, önemi ve ciddiyeti görmek hiç de zor olmayacaktır. Baykurt (1987: 54) ilk toplu hayatın başladığı yerde ilk kültür ve sanatların da oluştuğunu, dansı da bu kültür olaylarından ayrı düşünebilme olanağı bulunmadığını ve Orta Asya’daki toplumlar arasında da dansın çok önceleri doğup geliştiğini belirtmiştir. Baykurt (1987)’un araştırmalarına göre Orta Asya’daki Türkler ve özellikle Hunlar dansa çok öncem vermişlerdir. Baykurt, çalışmasında halk oyunlarının tarihine yönelik Cahit Tanyol’un şu görüşlerine yer vermiştir; “Türk halk oyunlarının gerisinde, Eski Anadolu kavimlerinin ve özellikle Yunan ve Latin dünyasının milli mizaca mal olmuş bir sentezine yer yer şahit oluyoruz. Musikiye, mimariye kaba hatlarla sinmiş olan ilk çağ kültürü, halk oyunlarında homerik bir rüzgârlanmaya uğruyor. Türk ırkı, üstünde vatan kurduğu toprakta yankıları yalnız oyunda çalan yüksek bir sentez yaratmıştır. Bundan dolayıdır ki hiçbir milletin hayatında bu kadar renkli, bu kadar çeşitli bir oyun manzarası görülüyor.”

Ülkemizdeki halk oyunlarının birçoğunda benzer figürlere ve benzer oyun isimlerine rastlanılmaktadır. Türkiye’nin her bölgesinin kendine has halk oyunlarına sahip olmasının yanı sıra bazı halk oyunları da hemen her bölgede vücuda gelmektedir. Bunun temel nedeni, her bölgedeki insanların ortak bir kültüre ve geçmişe sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (akt. Çiftci vd. 2019: 352). Böylesine zengin bir oyun kültürünün artık nazari bir boyuta taşınması gerekliliği çeşitli uzmanlarca düşünülmüş, derleme çalışmalarının yanı sıra terminolojik ve kuramsal çalışmalar da başlatılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak kuramcılar arasında birtakım tartışma konuları (tür, yöre vb.) ortaya çıkmıştır. Eroğlu, (2017) çalışmasında halk oyunlarının türlere göre ayırım konusunu ele almış ve Halay, Bar, Horon, Zeybek, Yallı gibi adlandırmalarla bölge ve türlere ayırmanın doğru olmadığını ifade etmiştir. Bu adlandırmaların “oyun oynama geleneğine göre verilen isimler” veya “bir yörenin oyunları arasında karakteristiği belirtmek için kullanılan ifadeler” olarak kullanılmasının doğru olacağını düşünmektedir. Ayrıca Eroğlu (2017) her şehre bir oyun repertuarı oluşturmanın da yanlış olduğunu, kültürlerin siyasi veya idari sınır tanımadıkları için kültür bölgelerine göre tasnif edilmesinin doğru olduğunu savunmaktadır. Nitekim Temur/Temir/Temür/Demir Ağa isimli oyunun da komşu kültürler ile Doğu Karadeniz Bölgesi dâhil olmakla beraber Doğu ve Güney Doğu Bölgelerinden İç Anadolu Bölgesine kadar uzandığı görülmektedir. Dolayısıyla halay olarak bilinen Temur Ağa oyunun diğer oyun türleri ile özdeşmiş bölge veya illerde de oynandığı göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki düşüncelerle örtüştüğü görülmektedir.

TRT THM derleme çalışmaları bünyesinde sözsüz eserler (oyun havaları) repertuarı oluşturulurken Temur Ağa adlı eser komşu kültür sayılabilecek üç il kapsamında derlenmiştir. Erzurum, Erzincan ve Sivas ili gerek müzik gerekse de halk oyunları açısından birbirilerine yakınlık gösteren illerdir. Ancak bu eserin ülkenin birçok muhtelif bölge ve illerinde icra edildiği büyük bir olasılıkla o dönemde de bilinmekteydi. İllere göre ezgisel ve ritmik benzerlik/farlılık gösteren Temur Ağa eş ürünleri (varyantları), derleme kapsamında hangi kritere göre bu üç il ile sınırlı tutulduğu ya da bölgesel olarak neden genelleme yapılmadığı bilinmemektedir. Bu durum derlemecilik açısından düşünüldüğünde bizlerde bir merak

uyandırmaktadır. Günümüzdeki derleme konulu çalışmalarda Anadolu'yu karış karış gezip, derleme çalışmaları yapan müzikologlar/halk bilimcilere dile getirilen büyük bir saygı olmakla birlikte derlemede ya da sonraki aşamalarda yapılan birtakım hatalar da eleştirilmektedir. Halk bilimi kuramına göre derleme; “halk ürünlerinin belli bir zamanda, belli bir yerde, belli araç ve yöntemleri kullanan uzman halk bilimci veya halk bilimine ilgi duyan kişilerce, halk bilimi ürünlerini üreten, aktaran ve icra eden kişilerden sözlü yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanmasıdır” (Ekici, 2004: 24). Aydın (2002), Türk halk müziği derlemesinde temel derleme tekniklerine ilişkin bilgilerin yanında şu bilgilere hâkim olması gerektiğini ifade etmektedir;

- Yüzeysel olmayan, geniş müzik bilgisi,
- Çok iyi bir işitme dolayısıyla çok iyi notalama ve solfej becerisi,
- Derleme yapacağı yörenin melodik ve ritmik özellikleri hakkında bilgisi,
- Eser yorumu yapabilecek şekilde GTHM tür ve biçim bilgisi,
- Derlediği ezgilerin daha önce derlenip derlenmediğini, derlendiyse hangi yayınlarda yer aldığını bilecek kadar repertuar ve bibliyografya bilgisi,
- Edisyon-kritik bilgi ve becerisi,
- Geleneksel Türk Halk Edebiyatı bilgisi bulunması gerekir (s.1).

Yukarıda bahsedilen durumların dışında bir diğer merak uyandıran konu ise Temur Ağa adlı eserin nasıl oluştuğu ve kime atfedildiğidir. Bu konuya yönelik pek fazla kaynağa rastlanılamamakla birlikte rivayet olarak addedilen birkaç görüşe ulaşılmıştır. Ağrılı (1994: 32) çalışmasında Temirağa oyunun oynanışını tarif etmiş ve ardından şu görüşlerini belirtmiştir; “Temür Ağa bir yansılama (taklit) oyunudur. Aksak Tümur’un yürüyüşü taklit edilir.” Temur Ağa oyununa yönelik bir diğer açıklama ise Güven (1997: 182) tarafından yapılmıştır; “farklılıklarıyla beraber Doğu Anadolu’nun her yöresinde oynanan Köroğlu oyunu ünlü destan kahramanımızın maceralarının geçtiği coğrafyayla büyük benzerlikler göstermektedir. Aynı şekilde Temir Ağa oyunu da öyledir. Bu oyunun gördüğü alaka, yaygınlığı, özellikle Karabağ ve Doğubeyazıt’ta otağını kuran Türk-Moğol imparatoru Timur’u anlatmaktadır. Yahut Van yöresinde yaşadığı rivayet edilen iyi yürekli Timur adlı bir beyi anlatır.” Bir diğer görüş ise Kılıç (2002: 66)’a aittir; “bu halaya ismini veren kişi Temir isminde biridir. Bölgesi tam olarak bilinmemektedir. Sivas iline bağlı köylerin birinden kaynaklandığı kesindir. Temir ağa varlıklı, cömert birisidir. Ayağının biri doğuştan kısadır. Bu halayı sakatlığına rağmen oynadığı halde bir ayağının kısa olması nedeniyle halay başka bir hal almıştır. Zamanla onun oynadığı halay taklit edilmeye başlanmıştır. Temir Ağa halayı, kökeni belli bir halay değildir. Tamamen sakatlıktan gelen bir yorumla kendini göstermiştir. Timurlenk ile bağlantısı olduğu rivayetleri olsa da o kadar etkinliğe sahip olması olanaksızdır. Yaklaşık 150-200 yıl önce yaşayan Temir Ağa’dan bu zamana gelmiştir.” Aksak Timur’un ordusunun Anadolu’ya girişiyle birlikte Anadolu halkının Timur’u ve ordusunu anlatma adına taklit etmesi sonucu oyunun ortaya çıktığı da yaygın bilinen rivayetler içerisindedir.

TRT THM sözsüz eserler (oyun havaları) repertuarı incelendiğinde bu oyun her ne kadar üç ilde (Erzurum, Erzincan, Sivas) derlenmiş olduğu görülse de, araştırma kapsamında 32 ilin oyun kültüründe olduğu tespit edilmiştir. Bir eserin böylesi yaygın bir durumda olması Türk toplumunun müzik ve oyun kültürüne verdiği önemi bir kez daha karşımıza çıkarmaktadır. Neredeyse ülkenin yarısında görülen ve herhangi bir ile ya da bölgeye hapsedilemeyen bu oyunun çeşitli eş ürünlerinin (varyantlarının) olması doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. “Türkü varyantlaşmaları son derece doğal bir süreçtir. Her folklor ürünü gibi türkülerin de değişime uğrayabileceği ve bu değişimin birden çok sebebinin olduğu anlaşılmaktadır. Türkülerdeki söz, ezgi ve ölçü (usul) bakımından varyantlaşmanın en önemli sebeplerinin başında bir türkünün halk tarafından beğenilen ve kabul gören güçlü bir ezgi ve söz yapısına sahip olması gelmektedir. Ayrıca bu beğeniyle birlikte türkünün kolay öğrenilebilir ve kolay adapte edilebilir olması da önem arz etmektedir” (Güven, 2013: 160). Araştırma kapsamında tespit edilen Temur Ağa eş ürünler (varyant) haritası aşağıda belirtilmiştir.

Can Temur Ağa yan Temur Ağa
Pırçığın (Köprünün) üstünde dön Temur Ağa

Aynı eserin bir diğer eş metni ise güncel albüm kayıtlarında bulunmaktadır. (Seyfettin Çakıral – Candemir Ağa)

Kaleden kaleye şahin uçurdum
Ah ile vah ile ömür geçirdim

Yan Demirağa da Candemir ağa
Bir ayak üstüne dön Demir ağa

Kaleden kaleye taş ben olayım
O kara gözlere kaş ben olayım

Yan Demirağa da Candemir ağa
Bir ayak üstüne dön Demir ağa

Kalenin dibine ekerler dari
Ekerler, biçerler, ederler kari

Yan Demirağa da Candemir ağa
Bir ayak üstüne dön Demir ağa

Kalenin Başına Ekerler Dari

Yöre: Sivas / İmranlı

Rep. no: 4

Kaynak Kişi: Bebek İsmail

Derleyen: Nida Tüfekçi

Kalenin başında ekerler dari
Ekerler, biçerler, ederler kârı
Yar bana yollamış ayvaynan narı

Oy Temir Ağaya yan Temir Ağa
Bir ayağ üstünde dön Temir Ağa

Kalenin başında ekerler küncü
Ekerler biçerler severler genci
Yar bana yollamış ayva turuncu

Oy Temir Ağaya yan Temir Ağa
Bir ayağ üstünde dön Temir Ağa

Kaleden kaleye taş ben olayım
Ela göz üstüne kaş ben olaydım
Bacısı güzele gardaş olaydım

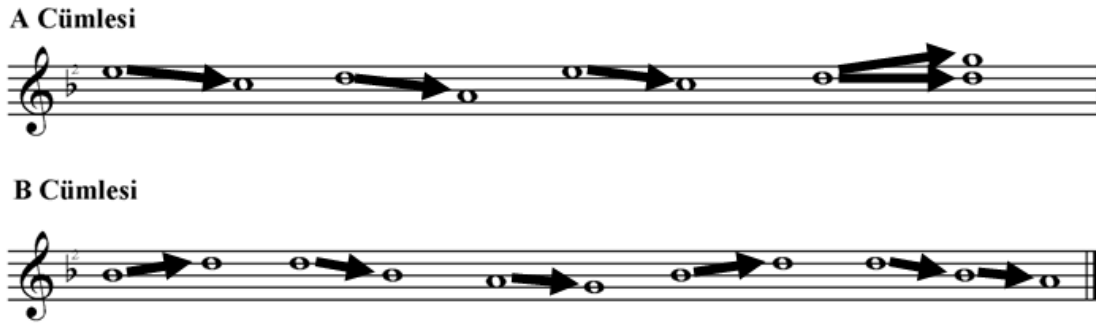
Oy Temir Ağaya yan Temir Ağa
Bir ayağ üstünde dön Temir Ağa

Yöntem

Araştırmada belgesel tarama modeli kullanılarak var olan kayıt/belgeler bir araya getirilmiştir. TRT THM sözsüz eserler (oyun havaları) repertuarında bulunan 3 eser ve çeşitli bilimsel/akademik çalışmalardan tespit edilen 11 eser tespit edilmiştir. Notası bulunmayan 8 eserin ise görüntü ve ses kayıtlarına ulaşılmış ve notaya alınmıştır. Çeşitli kaynaklarda yukarıdaki haritada belirtilen mavi renkli illerde Temur Ağa oyununun oynandığı ifade edilmiş olsa da, çalışma kapsamında herhangi bir ses-görüntü, belge ve kaynak kişiye ulaşılamamıştır. Araştırmada elde edilen 22 sözsüz eser müzikal açıdan incelenmiştir. Yapılan ezgisel analiz kapsamında; dizileri, cümleleri, genel seyrin dışındaki cümle/motif/kalıp tespitleri, ses genişlikleri ve perde kullanım sıklığı; usul kapsamında ise; usul türleri, usul geçkileri/hoplatmaları ve metronom değerleri incelenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Temur Ağa eş ürünlerinin müzikal açıdan incelemesi yapılmıştır. Ezgisel analizde genel seyrin (birbirilerine benzer durumda olanlar) dışında özellik gösteren cümle/motif/kalıplara, eserlerin ses genişliklerine ve perde kullanım sıklıklarına değinilmiştir. Usul analizinde ise usuller, geçkiler /hoplatmalar ve metronom değerleri incelenmiştir. Temur Ağa eş ürünleri genel seyr bakımından aşağıdaki gibidir.

Figür 2. Temur Ağa Genel Seyir Yapısı

Temur Ağa eş ürünleri makam dizisi olarak A+B cümleli olanlarda Hüseyini ve Uşşak eksenli, sadece A cümleli olanlarda ise Hüseyini eksenlidir. Dolayısıyla dizi bakımından özel bir durumla karşılaşmadığı için genel bir ifade yapılmıştır. Erzincan ve Sivas eş ürünlerinde ise dizinin yapısı içerisinde yer yer ses değiştirici kullanılmış ve Karcıgar dizisi hissi uyandıran küçük motiflerde çeşniler yer almıştır.

Bunun dışında yine TRT THM sözsüz eserler repertuarında bulunan Erzurum, Erzincan ve Sivas Temur Ağa eş ürünlerinin notası üzerinde herhangi bir ses değiştirici işaret bulunmamaktadır. Dolayısıyla diziler Buselik gibi algılanmaktadır. Ancak illerin müzikal özellikleri, eserin ezgisel yapısı ve yörede icra edilen kayıtlar ele alındığında bu üç eserin buselik dizide olmadığı tespit edilmiştir. Dönemin derlemecilik şartlarına göre donanımda ses değiştirici işaretinin kullanılmamasının sebebine yönelik bir bilgiye ulaşılamamıştır. Notaya aktarma kısmında gözden kaçmış olabileceği düşünülmektedir.

Elde edilen toplam 22 Temur Ağa eş ürünlerinin cümlelerine yönelik tespit edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir.

Bir Cümleden Oluşan Temur Ağa

Bir (A) cümleli oluşan Temur Ağa eş ürünleri Bayburt, Erzurum, Kayseri, Malatya ve Van illerinde görülmektedir. Bir cümleli Temur Ağa örneği toplam 22 eserin % 22,7'sini oluşturmaktadır.

Figür 3. Bir Cümleden Oluşan Temur Ağa

İki Cümleden Oluşan Temur Ağa

İki (A+B) cümleli oluşan Temur Ağa eş ürünleri Adana, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Çorum, Elazığ, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Iğdır, Kars, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Tokat ve Yozgat illerinde görülmektedir. İki cümleli Temur Ağa örneği toplam 22 eserin % 77,3'ünü oluşturmaktadır.

Figür 4. İki Cümleden Oluşan Temur Ağa

Farklı Cümleye Sahip Temur Ağa Örnekleri

Eser içerisinde ses değiştirici işaretinin kullanılmasıyla oluşan farklı cümle yapısına Erzincan (mi bemol ve fa diyez) ve Sivas (mi bemol) illerinde rastlanılmaktadır. Farklı cümleye sahip olan Temur Ağa örneği, iki cümleli toplam 17 eserin % 11,7'sini oluşturmaktadır. Farklı cümleye sahip Temur Ağa örnekleri aşağıda verilmiştir.

Figür 5. Farklı Cümleye Sahip Temur Ağa Örneği

Sakarya ilinde görülen Temur Ağa eş ürününde A cümlesi normalin dışında seyretmekte iken eserin B cümlesi ise genel B cümlesine benzerlik göstermektedir (Demir, 2020).

Figür 6. A Cümlesi: Sakarya

Iğdır ilinde görülen Temur Ağa eş ürününde A cümlesi genel A cümlesi seyrine benzerlik göstermekte iken B cümlesi ise farklılık göstermektedir.

Figür 7. B Cümlesi: İğdır

Farklı Motif / Kalıp Örnekleri

Genel seyir yapısına sahip Temur Ağa eş ürünleri içerisinde çeşitli motif ve kalıpların kullanıldığı örnekler aşağıda verilmiştir.

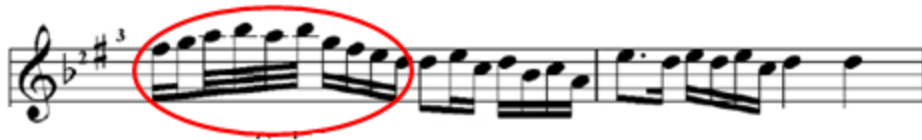
Figür 8. Erzurum Örneği

Figür 9. Bayburt Örneği

Figür 10. Kars Örneği

Figür 11. Gümüşhane Örneği

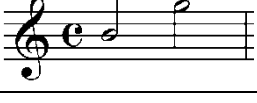
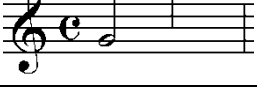

Figür 12. Van Örneği

Ses Genişliği

Ses genişliği, bir eser içerisinde en pes ve en tiz ses arasındaki aralığı belirlemek için kullanılmıştır. Temur Ağa eş ürünlerinin illere göre çeşitli ses genişliklerine sahip olduğu aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. Temur Ağa Eş Ürünlerinin İllere Göre Ses Genişliği

Ses Genişliği		İller	f	%
	8	Adana, Amasya, Ardahan, Elazığ, Giresun, Sakarya, Sivas, Tokat, Artvin	9	40,9
	7	Bayburt, Erzurum, Kayseri, Malatya	4	18,3
	6	Aksaray, Çorum, Iğdır, Nevşehir	4	18,3
	6	Erzincan	1	4,5
	10	Gümüşhane	1	4,5
	5	Kars	1	4,5
	9	Yozgat	1	4,5
	3	Van	1	4,5
Toplam			22	100

Temur Ağa eş ürünleri içerisinde %40,9 oranla 9 eserin 8 ses aralığında, %18,3 oranla 4 eserin 7 ses aralığında, %18,3 oranla 4 eserin 6 (sol-mi) ses aralığında, %4,5 oranla 1'er eserin ise 6 (si-sol), 10, 5, 9 ve 3 ses aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Perde Kullanım Sıklığı

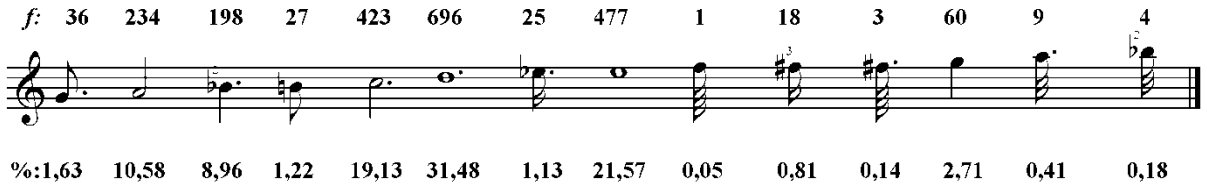
Perde kullanım sıklığı, eserin seyrini belirleme adına eser içerisindeki seslerin hangi sıklıkta kullanıldığını tespit etmek için kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda her il ayrı ayrı değerlendirilmiş ve kullanım sıklığı büyükten küçüğe doğru süre değerleriyle belirtilmiştir.

Figür 13. Temur Ağa Eş ürünlerinin Perde Kullanım Sıklığı

Temur Ağa eş ürünleri tek tek incelendiğinde %86,4 oranla 19 eserde en fazla Re perdesinin kullanıldığı, % 9,1 oranla 2 eserde en fazla Do perdesinin kullanıldığı, %4,5 oranla 1 eserde ise en fazla Mi perdesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. En az kullanılan perdeler ise ses genişliği ve kullanılan farklı motifler kaynaklı değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

Temur Ağa eş ürünleri toplam perde kullanım sıklığını tespit etme adına her eserde kullanılan sesler sayılmış ve genel bir perde kullanım sıklığı ortaya çıkarılmıştır. Genel perde kullanım sıklığı ve oranları büyükten küçüğe doğru süre değerleri ile aşağıda gösterilmiştir.

Figür 14. Toplam Perde Kullanım Sıklığı

Yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere tüm Temur Ağa eş ürünlerinin perdeleri içerisinde en fazla kullanılan perde %31,48 oranla 696 kere kullanılan Re perdesidir. En fazla kullanılan Re perdesini, Mi ve Do perdeleri takip etmiştir. En az kullanılan perdeler ise Fa, Fa diyez, tiz La ve tiz Si bemol 2 perdeleridir.

Dikkat çekici bir unsur olarak si bemol 2 perdesinin si perdesine oranla çok fazla kullanılması ve si perdesinin kullanımındaki yukarıda belirtilen özel durumudur. Bunun dışında Re, Mi ve Do notalarının çok fazla kullanılması göz önünde bulundurulduğunda eserlerin Hüseyini ve Uşşak eksenli diziyeye sahip olduğu bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Usul Geçkisi /Hoplatma

Temur Ağa eş ürünleri usul açısından geçkili ve geçkisiz örneklere sahiptir. Geçkili kısım eserin “hoplatma” bölümünü oluşturmaktadır. Eserin başlangıç temposundan daha hızlı bir tempoya geçiş yapmasına hoplatma denilmektedir. Hoplatma başka bir usule geçiş ile yapıldığı gibi aynı usulün hızlanmasıyla da yapılmaktadır.

Temur Ağa eş ürünleri içerisinde %72,7 oranla 16 eserde usul geçkisi/hoplatmanın olmadığı, %17,3 oranla 6 eserde ise geçkisi/hoplatmanın kullanıldığı tespit edilmiştir. Usul geçkisi/hoplatmanın kullanılma durumuna yönelik örnek şekiller ve iller aşağıda belirtilmiştir.

Usul Geçkisiz / Hoplatmasız Temur Ağa

Temur Ağa eş ürünleri içerisinde %72,7 oranla 16 eserde usul geçkisi/hoplatmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Hoplatmanın yapılmadığı Temur Ağa eş ürünlerine; Adana, Aksaray, Amasya, Bayburt, Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kayseri, Malatya, Nevşehir, Sakarya, Van ve Yozgat illerinde rastlanmaktadır.

Figür 15. Usul Geçkisiz/Hoplatmasız Temur Ağa Örneği

Usul geçkisiz/hoplatmasız Temur Ağa eş ürünlerinin tamamı (16 eser) ana usulde olduğu tespit edilmiştir. Usul geçkisiz/hoplatmasız Temur Ağa eş ürünleri usul tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Usul Geçkisiz/Hoplatmasız Temur Ağa Usul Dağılımı

Ana Usul	f	%
2/4	10	62,5
4/4	6	37,5
Toplam	16	100

Usul Geçkisiz/hoplatmasız Temur Ağa eş ürünleri incelendiğinde %62,5 oranla 10 eserin 2/4 usulde, %37,5 oranla 6 eserin ise 4/4 usulde olduğu tespit edilmiştir.

Usul Geçkili / Hoplatmalı Temur Ağa

Temur Ağa eş ürünleri içerisinde %27,3 oranla 6 eserde usul geçkisi/hoplatmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Eserlerin tamamında usul değişikliği yapılarak hoplatmalar kullanılmıştır. Hoplatmanın yapıldığı Temur Ağa eş ürünlerine; Ardahan, Artvin, Iğdır, Kars, Sivas ve Tokat illerinde rastlanmaktadır.

Figür 16. Usul Geçkili/Hoplatmalı Temur Ağa Örneği

Usul geçkili/hoplatmalı Temur Ağa eş ürünlerinin tamamı (6 eser) ana usul ve üçerli şekillerinde olduğu tespit edilmiştir. Usul geçkili/hoplatmalı Temur Ağa eş ürünleri usul tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Usul Geçkili/Hoplatmalı Temur Ağa Usul Dağılımı

Ana Usul ve Üçerli Şekli	f	%
2/4 ve 6/8	4	66,7
4/4 ve 12/8	2	33,3
Toplam	6	100

Usul Geçkili/hoplatmalı Temur Ağa eş ürünleri incelendiğinde %66,7 oranla 4 eserin 2/4 ve 6/8 usulde, %33,3 oranla 2 eserin ise 4/4 ve 12/8 usulde olduğu tespit edilmiştir.

Metronom

Temur Ağa eş ürünleri metronom açısından incelenmiş ve notalar üzerinde metronomları belirtilen eserlerin süreleri aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4. Temur Ağa Eş Ürünleri Metronom Dağılımı

Metronom	f	%	
Andante (76-108)	90	22,8	
	80	9,1	
	96	4,5	
	104	4,5	
Allegro (120-168)	120	18,2	
	132	4,5	
	144	4,5	
Allegretto (112-120)	114	4,5	
	Belirtilmemiş	6	27,4
	Toplam	22	100

Temur Ağa eş ürünleri metronom açısından incelendiğinde %27,4 oranla 6 eser üzerinde (Adana, Ardahan, Bayburt, Erzurum, Gümüşhane, Nevşehir) metronom belirtilmediği tespit edilmiştir. Metronomu belirtilen eş ürünler içerisinde;

- Andante (yavaşça); %22,8 oranla 5 eserin 90 metronomda, %9,1 oranla 2 eserin 80 metronomda, %4,5 oranla 1'er eserin ise 96 ve 104 metronomlarında olduğu ve dolayısıyla yavaşça icra edilmesi gerektiği,
- Allegro (hızlı); %18,2 oranla 4 eserin 120 metronomda, %4,5 oranla 1'er eserin ise 132 ve 144 metronomlarda olduğu ve dolayısıyla hızlı icra edilmesi gerektiği;
- Allegretto (orta derecede hızlı); %4,5 oranla 1 eserin ise 114 metronomda ve dolayısıyla orta derecede hızlı icra edilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Ayrıca ses ve görüntü kayıtlarından derlenen 8 adet Temur Ağa eş ürününde eserlerin tekrarları yapılırken sürekli hızlandırdığı tespit edilmiştir.

Sonuç

Temur Ağa olarak adlandırılan bu oyunlu eserin Timurlu İmparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarı olan Aksak Timur'un ve ordusunun Anadolu'ya girişiyle birlikte Anadolu halkının Timur'u anlatma adına taklit etmesi sonucu ortaya çıktığı rivayet edilmektedir. Bu rivayetin dışında yine Van dolaylarında yaşamış Temür adında ve aksak olan bir ağanın ve Sivas dolaylarında yaşamış Temir adında ve yine aksak olan bir ağanın oynadığı oyundan uyarlandığı ve atfedildiği rivayet edilmektedir.

Temur Ağa oyunu ülkenin Doğu, Kuzeydoğu, Doğu Karadeniz, Güneydoğu ve İç Anadolu Bölgeleri içerisinde icra edildiği görülmektedir. Bu bölgeler dışında Marmara Bölgesine ait Sakarya ilinde de icra edildiğine rastlanılmaktadır (Demir, 2020). Elde edilen veriler Temur Ağa oyununun 32 ilde oynandığı yönündedir, ancak Ağrı, Bitlis, Batman, Çankırı, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Siirt, Şırnak ve Tunceli illerine ait herhangi bir nota, ses-görüntü kaydı ve kaynak kişiye ulaşılamamıştır. Bu illerin dışındaki toplam 22 ilde böylesine yaygın icra ediliyor olması, Temur Ağa oyununun ülkemiz halk oyunu ve müzik kültürünü temsil etme adına önemli bir noktada olduğunu göstermektedir. Zira bu oyun gibi eş ürünlere sahip eserlerin bir benzerine az rastlanılmaktadır.

Çalışmada, bu oyuna yönelik halk oyunları kuramına göre bir değerlendirme yapılmamış, bahsi geçen oyunun müziği ve usul yönü incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Temur Ağa cümle yönünden çeşitli illere göre bir ve iki cümleli eş ürünlere sahip olduğu görülmüştür. Bir (A) cümleli eş ürünler (5 adet) Hüseyini dizi eksenli, iki cümleli (A+B) eş ürünler (17 adet) ise Hüseyini (A) ve Uşşak (B) eksenli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İki cümleli eş ürünler içerisinde Erzincan ve Sivas eş ürünlerinin genel cümle seyri dışında ikinci cümlelere sahip oldukları görülmüştür. Bunun dışında illerin müzik kültürü ve çalgı icra tavrını yansıtan çeşitli motif ve kalıpların olduğu da görülmüştür. Temur Ağa eş ürünleri ses

genişlikleri açısından en fazla 8 ses aralığında (sol-sol) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 8 ses aralığına yakın olan eş ürünlerin dışında 3 ve 10 gibi çeşitli ses aralıklarına sahip eş ürünlerine de rastlanılmıştır. Temur Ağa eş ürünleri perde kullanım sıklığı açısından da incelenmiş ve en fazla kullanılan perdenin Re perdesi ve bu perdeyi takip eden perdelerin Mi ve Do perdeleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Usul açısından incelenen Temur Ağa eş ürünleri içerisinde 16 eş ürünün herhangi bir usul değişikliğinde olmadığı ve geçkisiz eş ürünlerinin tamamının ana usul türünde olduğu, 6 eş üründe ise geçki yapıldığı ve bu usullerin ana usulde olduğu görülmektedir. Hoplatma olarak bilinen usul geçkileri ana usullerin üçerli haline dönüşmekte ve eserin hızlı icra edilmesi gereken bölümü oluşturmaktadır. Hoplatmanın görüldüğü Artvin, Ardahan, Kars, Iğdır komşu kültür niteliğindedir. Aynı şekilde Sivas ve Tokat illeri arasında da bu komşu kültür durumu söylemek mümkündür. Temur ağa eş ürünleri metronom açısından en fazla Andante (yavaşça) icra edildiği, bunların dışında Allegro (hızlı) ve Allegretto (orta derecede hızlı) icra edilen eş ürünlerin de olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çeşitli kaynaklardan elde edilen 6 eserin notası üzerinde ise herhangi bir metronom süresine ulaşamamıştır. Ses ve görüntü kaydı ile elde edilen verilere göre eş ürünlerin icrasında eserin her tekrarında hızlanarak devam edildiği de dikkat çekmiştir.

Kaynakça

- Ağrılı, A. (1994). *Erzurum halk oyunları ve giysileri*. Ankara, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü.
- Aydın, A. F. (2002). Geleneksel Türk halk müziğinde derleme teknikleri. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Türk Halk Bilimi Topluluğu*, 1-5.
- Baykurt, Ş. (1987). Türk Halk Dansları ve Anadolu Uygarlıkları. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* içinde (ss. 49-56), Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Çiftci, E., Ercan M. & Karaönçel, F. (2019). Refahiye halk oyunları üzerine bir inceleme. *ESBDER*, 12 (2), 351-367.
- Demir, S. (2020). Türk Halk Müziği Derleme Çalışmalarında Göç Olgusunun Yöre Belirlemeye Etkisi ve Temir Ağa İsimli Türkünün Bu Bağlamda Değerlendirmesi. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4 (7), 158-171
- Ekici, M. (2004). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara, Geleneksel Yayınları.
- Eroğlu, T. (2017). Türkiye'deki halk oyunlarının temel özellikleri, tür ve dağılım bakımından incelenmesi. *Asos Journal*, 42, 67-78.
- Güven, M. (1997). Doğu Anadolu halk oyunlarında coğrafyanın etkisi. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri* içinde (ss. 179-182), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güven, M. (2013). Türkülerin Varyantlaşması. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 50, 150-161.
- Kılıç, M. (2002). *Geleneksel köy seyirlik oyunları, halk dansları ve ezgileri ile Sivas*. İzmir.

Ek: Temur Ağa Eş Ürünleri Notaları

Temur Ağa

Yöresi: Adana

Notaya Alan
Selahattin BASTAN

A

B

Temur Ağa

Yöre: Aksaray

Kaynak Kişi: Hanifi ÇİL
Hasan ÇİL

Notaya Alan
Yakup AÇAR

$\text{♩} = 120$

Temur Ağa

Yöre: Amasya

Kaynak Kişi: folklor.gen.tr resmî youtube kanalı.

Notaya Alan
Yakup AÇAR

$\text{♩} = 120$

Temurağa

Yöre: Ardahan

Kaynak Kişi: Zekeriyya DEDE

Yalçın DEDE

Notaya Alan

Halil İbrahim KÖROĞLU

The image displays a musical score for the piece 'Temurağa'. The score is written on eight staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature (C). The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests. The score includes various musical notations such as beams, slurs, and repeat signs. The piece concludes with a double bar line and repeat dots at the end of the eighth staff.

Temur Ağa

Yöre: Artvin / Yusufeli
Kaynak Kişi: Orhan ALKAN

Notaya Alan
Yakup AÇAR

♩=90

♩=120

Temur Ağa Barı

Yöre: Bayburt
Kaynak Kişi: Aydın TOPÇU
Ali Osman AKARSU

Derleyen ve Notaya Alan
Selim CİHANOĞLU

Temir Ağa

Yöre: Çorum
Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Notaya Alan
Yakup AÇAR

♩=104

Musical notation for the first system of Temir Ağa, featuring a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 2/4 time signature. The tempo is marked as ♩=104. The notation consists of two staves of music, with the first staff starting with a repeat sign and the second staff ending with a double bar line and repeat dots.

Temurağa

Yöre: Elazığ
Kaynak Kişi: Fevzi PALUT

Derleyen
Şahin ÜNAL

Notaya Alan
Tarkan ERKAN

♩=132

Musical notation for the first system of Temurağa, featuring a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 2/4 time signature. The tempo is marked as ♩=132. The notation consists of two staves of music, with the first staff starting with a repeat sign and the second staff ending with a double bar line and repeat dots.

Temur Ağa

Yöre: Yozgat
Kaynak Kişi Hacı Arif ŞAHİN

Notaya Alan
Yakup AÇAR

♩=90

Musical notation for the first system of Temur Ağa, featuring a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 2/4 time signature. The tempo is marked as ♩=90. The notation consists of two staves of music, with the first staff starting with a repeat sign and the second staff ending with a double bar line and repeat dots. The first staff includes two first endings, labeled '1.' and '2.', which lead to different second endings.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 257
İNCELEME TARİHİ: 03.07.1985

DERLEYEN
TRT

YÖRESİ
ERZİNCAN-REFAIHYE

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
MEHMET ÖZBEK

KİMDEN ALINDIĞI
ZÜLFİKAR ALTAY

SÜRESİ: ♩ :96

TEMİR AĞA

The musical score for TEMİR AĞA consists of three staves of notation. The first staff begins with a treble clef, a common time signature (C), and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes. The second staff continues the melody, and the third staff concludes it with a double bar line. There are two repeat signs (S) at the beginning and end of the piece.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 392
İNCELEME TARİHİ: 14.04.1990

DERLEYEN
TRT ERZURUM RADYOSU
MÜZİK YAYINLARI MÜD.

YÖRESİ
ERZURUM

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
AĞA DEDE KESKİN
İLHAMİ USLU

TEMİR AĞA

NOTAYA ALAN
OKTAY KÖSEĞİL
KENAN TUNA

The musical score for TEMİR AĞA consists of five staves of notation. The first staff begins with a treble clef, a common time signature (C), and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes. The second and third staves continue the melody, and the fourth and fifth staves conclude it with a double bar line.

Yöre İğdır
Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Temur Ağa

Notaya Alan
Yakup AÇAR

TEMURAĞA

TRT Repertuar No: ----

Derleyen: İdris Ersan KÜÇÜK

Yöresi: Giresun / Alucra

Derleme Tarihi: Eylül-2013

Kimden Alındığı: Uğur ÇAKIN

Notalayan: İdris Ersan KÜÇÜK

Temur Ağa

Yöre: Van
Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Notaya Alan
Yakup AÇAR

TEMUR AĞA

Yöre: Gümüşhane
Kaynak Kişi: Nedim SARAÇ

Notaya Alan
Ünsal YILDIZ

The musical score for 'TEMUR AĞA' is presented in a single melodic line across 13 staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/8. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and is characterized by the intricate ornamentation typical of the Gümüşhane style. The notation includes many slurs and grace notes, indicating the complex, flowing nature of the melody. The score is written in a standard musical notation with a treble clef and a key signature of one sharp.

Temur Ağa -2-

Gümüşhane

The musical score for "Gümüşhane" consists of six staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and several triplet markings (indicated by a '3' above the notes). The melody is primarily composed of eighth and sixteenth notes, with some longer note values. The score ends with a double bar line.

Temur Ağa

Yöre: Kars
Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Notaya Alan
Doğukan ARABUL

♩=120

Hoplatma Bölümü ♩=140

Temurağa

Yöre: Kayseri
Kaynak Kişi: Cüneyt DEMİR
Baki DEMİR

Derleyen
S. DELİGÖZ-H. YÜKSEL

Notaya Alan
Neşet GÜNGÖR

♩=80

1. 2.

Temur Ağa

Yöresi: Malatya /Arguvan
Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Notaya Alan
Yakup AÇAR

Temur Ağa

Yöre: Nevşehir
Kaynak Kişi: Mahallî Ekip

Notaya Alan
Selahattin BASTAN

Demir Ağa

Yöre: Sakarya
Kaynak Kişi: Selahattin ABAY

Derleyen ve Notaya Alan
Sertan DEMİR

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 20
İNCELEME TARİHİ: 28.01.1977

DERLEYEN
MUZAFFER SARISÖZEN

YÖRESİ
SİVAS

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
MUZAFFER SARISÖZEN

KİMDEN ALINDIĞI
HACI AVLAR
KAHRAMAN ESENAKA

TEMİRAGA

SÜRESİ: ♩ :80

The musical score for 'Temiraga' consists of four staves. The first staff is in 2/4 time, the second in 6/8 time, and the third and fourth in 12/8 time. The score includes a tempo marking of 116 Hoplatma and a first/second ending section.

Yöresi: Tokat
Kaynak Kişi:
Şahin BOZDEMİR
Yusuf KARAGÖZ
Mehmet CİVELEK

Derleyen
Fikrettin KILIÇ

Temurağa

Notaya Alan
Tarkan ERKAN

The musical score for 'Temurağa' consists of three staves. The first staff is in 2/4 time, the second in 12/8 time, and the third in 6/8 time. The score includes a tempo marking of 144 Hoplatma and a first ending section.